

ACTA POLITOLOGICA

www.acpo.cz

INTERNETOVÝ RECENZOVANÝ ČASOPIS

2011 | Vol. 3 | No. 1 | ISSN | 1803-8220

ZÁHOŘÍK, Jan (2011). Etiopie a otázka národní identity: Přihlédnutí k ústavám z let 1931, 1955, 1987 a 1994. *Acta Politologica* 3, 1, s. 17-28, ISSN 1803-8220.

Tento článek podléhá autorským právům, kopírování a využívání jeho obsahu bez řádného odkazování na něj je považováno za plagiátorství a podléhá sankcím dle platné legislativy.

Internetový recenzovaný časopis vydává

Fakulta sociálních věd Univerzity Karlovy v Praze,

Katedra politologie Institutu politologických studií

Etiopie a otázka národní identity: Přihlédnutí k ústavám z let 1931, 1955, 1987 a 1994

Jan Záhořík¹

Abstract

In last two decades, a public as well as academic discourse in Ethiopia has been largely influenced by redefinition of Ethiopia's history which in the 1994 constitution gave broad rights to minorities and ethnic groups. Since that time, we usually speak about the so-called ethnic federalism as a specific political organization of the state where ethnicity is the main factor of mobilization and source of identification. Unfortunately, both the government and certain opposition groups including the diaspora contributed to an atmosphere of extremely politicized ethnicity. The aim of this study is to analyze the process of the formation of the contemporary Ethiopian state in three stages, from Imperial times through Socialism until ethnic federalism with special focus on the issue of ethnic and national identities. The main argument of the text is that the Ethiopian constitutions, which are used here as the main sources, dealing with national/ethnic identities and minority rights were all used or abused by consecutive governments in order to legitimize their rule while in reality the main principles of the constitutions were largely ill-treated.

Key words: *Ethiopia, ethnicity, national identity, constitution, federalism*

Úvod

Etiopie je v současnosti jednou z nejzajímavějších zemí z hlediska studia etnicity a vztahu minorit a majorit, neboť současná etiopská ústava schválená v roce 1994 a uvedená v praxi o rok později zavedla systém označovaný jako „etnický federalismus“. Šlo o jakési dovršení více jak půlstoletí trvajících procesu hledání národní identity a nejnvhodnější struktury etiopského státu, která by odpovídala jejímu etnický a jazykově členitému charakteru. Spolu s tímto vývojem můžeme vysledovat rozvoj sociálně-vědních studií a teorií zabývajících se problematikou etnicity v Etiopii, eventuelně Rohu Afriky jako specifickém, konflikty zasaženém regionu, ve kterém je etnicita nesmírně politizovaným tématem. O Etiopii toto tvrzení platí dvojnásob.

V následující studii si tak představíme a zanalyzujeme politický vývoj v Etiopii z po-

---

¹ Jan Záhořík, Ph.D. je vědeckým pracovníkem Ústavu Blízkého východu a Afriky FF UK v Praze. Tento text je jedním z výstupů postdoktorského grantu Grantové agentury České republiky (409/09/P061) s názvem „Separatismus, konflikty a ohniska napětí v subsaharské Africe: teorie, příčiny, případové studie“.

hledu jeho tří stadii dle řešení národní identity a národních (etnických identit). Ta se měnila podle politické ideologie, kterou jednotlivé politické režimy zastávaly. Od vysoce centralizovaného v éře císařství, přes zdánlivě emancipační za socialistické vlády tzv. Dergu, po již zmiňovaný etnický federalismus po roce 1991. Spolu s proměnami politické orientace docházelo přinejmenším od šedesátých let k pokusům o definici či redefinici etiopských dějin a etiopské identity, neboť pro část (viz dále) badatelů a pozorovatelů se etiopské dějiny po staletí odehrávaly na bázi nadvlády jedné skupiny obyvatel nad ostatními, tedy v modelu represe, restrikce a marginalizace.

Od šedesátých let tak rostl počet organizací, sdružení i jednotlivců, kteří volali po změně dosavadního kurzu upřednostňujícího jeden konkrétní jazyk (amharština), jednu konkrétní církev (etiopská ortodoxní církev) a jedinou možnou vládnoucí dynastií (tzv. šalamounskou) na úkor „těch druhých“. Zvyšující se zájem o „ty druh“ vedl také ke změně přístupu sociálních vědců ke studiu etiopských reálií, neboť zatímco do té doby převažoval výzkum zaměřený na atributy etiopské státnosti – panovníci, etiopská ortodoxní církev, amharština – od zhruba sedmdesátých let stoupal počet výzkumů zabývajících se tzv. periferií, tedy těmi marginalizovanými národy a jazyky, které byly součástí etiopského státu, aniž by mohly v rámci asimilační politiky uplatňovat své kulturní a sociální symboly, prvky, instituce.

Socialistická revoluce měla přinést zásadní změnu a po vzoru Sovětského svazu se Etiopie měla vydat na cestu uplatňování práva minorit na sebe-určení, ovšem vše zůstalo pouze v rovině rétoriky. Proto stoupal v osmdesátých letech odpor vůči establishmentu, až vyústil v pád režimu a oddělení Eritreji, čímž se Etiopie ocitla opět na počátku nové cesty, kdy bylo třeba definovat národní identitu, otázky etnických menšin, pluralitu a především dosáhnout kompromisu, jenž by vyhovoval všem zúčastněným, aniž by jedna ze skupin měla navrch. Tento ideál nebyl dosažen a i proto je dnes socio-politický vývoj v Etiopii cílem mnoha výzkumů, neboť napětí, vyrůstající již ze samotné ústavy (či eventuelně předchozích ústav v případě předchozích historických etap) hrozí přerůst přinejmenším v některých regionech v občanskou válku.

V následujícím textu tak budu analyzovat politický vývoj v Etiopii s ohledem na utváření etiopské národní identity a národních identit v kontextu etiopských ústav jako základního stavebního kamene moderních politických systémů i jako ideologickému nástroji, ke kterému se některé subjekty účelově obracely na podporu svých zájmů a činů. Základní hypotézou této studie je tedy premisa, že všechny dosavadní etiopské ústavy byly sestaveny tak, aby odpovídaly zájmům vládnoucí skupiny a tím přispívaly k manipulaci mas za účelem politické legitimizace. Zároveň chápu etiopské ústavy jako nástroj určité invence či spíše re-invence dosavadních etiopských dějin, ve kterých práva (nejen etnických) menšin nebyla nikdy respektována. Základními výchozími body jsou tedy etiopské ústavy z let 1931, 1955, 1987 a 1994, přičemž odhlédneme-li od té úplně první, která byla roku 1955 rozšířena a modifikována, tak všechny zde analyzované ústavy (1955, 1987, 1994) spadají do rozdílných historických epoch nastíněných výše – císařství, socialistická republika, etnická federace. Každá z těchto ústav by tak v rovině teorie měla představovat zcela odlišný koncept, ovšem jak dále uvidíme, v praxi docházelo k napros-

tému porušování ústav bez ohledu na vládnoucí režim, nicméně jejich existence umožňovala vládnoucím režimům i jiným zájmovým skupinám odvolávat se na konkrétní články a paragrafy, legitimizující či ospravedlňující ty či ony skutečnosti [viz např. Keller 2010]. Vzhledem k tématu má následující studie značně interdisciplinární charakter, zasazující konkrétní politologické a antropologické problematiky do širšího historického rámce.

Etiopské ústavy z let 1931 a 1955: centralizace, etiopianizace, amharizace?

O existenci moderního etiopského státu obvykle hovoříme až v souvislosti s ukončením období *zemané mesafint*, tedy éry vlády princů, kdy v letech 1769 až 1855 území etiopské vysočiny nebylo spravováno z centra, ale existovalo zde několik autonomních, polonezávislých politických jednotek, v jejichž čele stály místní šlechtici, „princové“, nad nimiž neměl etiopský král (*negus*) takřka žádnou moc [Abir 1968]. Teprve od roku 1855 za vlády císaře Tewodrose došlo k upevňování moci centra a teritoriální expanzi, která byla více či méně dokončena za vlády Menelika II. (1889-1913). Byl to však teprve císař Haile Selassie I. (1930-1974), kdo vtiskl Etiopii její centralizační a unifikační charakter, založený na dominanci amharského jazyka, etiopské ortodoxní církve a „moderního“ politického systému, ačkoliv slovo moderní zde používáme záměrně v uvozovkách z důvodů, o nichž bude řeč v následujících odstavcích.

Haile Selassie nicméně navazoval na staletí trvajícím řád, na němž byla založena vláda etiopských panovníků přinejmenším od počátku 14. století. První etiopská ústava, kterou Haile Selassie inicioval dle japonského vzoru, tak nebyla prvním dokumentem, definujícím podobu státu a roli vládnoucí dynastie. Ve 13. století byla napsána kniha *Fätha negest*, která sloužila až do 20. století jako základ etiopské právní vědy. Na počátku 14. století pak byla vytvořena kniha *Kibre negest*, tvořící základní pramen legitimizující vládu šalamounské dynastie, jejíž moc a sláva je odvozena od krále Šalamouna a jeho potomka Menelika, syna královny ze Sáby (zde nazývané Makeda). Od roku 333, kdy bylo v Axumu (předchůdce dnešní Etiopie) přijato křesťanství za státní náboženství se postupně etiopská ortodoxní církev stala jedním z pilířů státu, a až do roku 1974 tvořila církev a stát spojité nádoby, které byly přerušeny až socialistickou revolucí [Dirar 2000].

Císař Haile Selassie usiloval o modernizaci země dle západního vzoru, a proto se ihned po své korunovaci císařem v roce 1930 věnoval úsilí o zavedení ústavy, která by v zemi zavedla pořádek. Ústava z roku 1931 tak byla zavedena jako do značné míry pokus o koordinaci tradic s novými politickými ideami. Samotná ústava se však záhy ukázala být nedostatečná, zvláště poté, co se Eritrea roku 1952 stala součástí etiopské federace. Roku 1955 tak byla přijata revidovaná ústava, která do značné míry prohlubovala ústavu původní, ovšem principy, na nichž byl založen ústavní systém v zemi, byly zachovány, ba přímo umocněny [Jembere 2000]. Článek 1 ústavy pravil, že etiopské císařství „sestavá ze všech teritorií, včetně ostrovů a vod, pod suverenitou etiopské koruny. Její suverenita a teritorium jsou neoddělitelné. Její teritoria a suverénní práva jsou nezadatelná. Všichni

etiopští poddaní, ať již žijící v či mimo Etiopii, tvoří etiopský národ.“²

Imperiální ústavy tedy nehovořily o etnické, jazykové a sociální pluralitě uvnitř země, ale v duchu císařovy centralizační politiky propagovaly jednotu etiopského národa a státu, sdruženého okolo základních atributů etiopské státnosti, kterými dle článků 2, 125 a 126 byly císařská hodnost vycházející z dědictví dynastie krále Menelika, královny ze Sáby a krále Šalamouna z Jeruzaléma, oficiální jazyk Etiopie, kterým byla amharština, a etiopská ortodoxní církev, založená ve čtvrtém století na doktríně svatého Marka. Dle ústavy musel být navíc císař vyznavačem ortodoxní větve křesťanství a jméno císaře mělo být zmíněno při všech bohoslužbách.³ Tím byla potvrzena staletí trvající součinnost světské a sakrální moci, čímž se vyznavači ostatních náboženství ocitly v pozici občanů druhé kategorie, což se týkalo zejména muslimů.

Etiopské ústavy z let 1931 a 1955 tak byly vytvořeny, aby legitimizovaly centralizační a unifikační kurz císařského dvora, který nerespektoval práva minorit, neboť oficiálně minority neuznával v obavách z možné dezintegrace země, která se prohlubovala v souvislosti s vyhlášením eritrejské války za nezávislost v roce 1962 a se vznikem studentských hnutí a organizací odporu proti režimu císaře Haile Selassieho, který byl již v té době považován spíše za překážku modernizace Etiopie. Strategie císařského režimu ve vztahu k etno-lingvistické pluralitě tak nespočívala v jejím uznání, ale naopak v rozprostření jednoho specifického jazyka a kulturních hodnot jednoho etnika nad ostatními, aniž by byly uznány historické a kulturní hodnoty a dědictví jiných skupin populace. V této souvislosti se hovoří buď o amharizaci, nebo etiopianizaci. Vzhledem k tomu, že se jedná pro část etiopistické veřejnosti o otázku velmi citlivou, neexistuje mezi jednotlivými autory konsensus, který koncept zvolit v případě této problematiky [blíže k tématu Záhořík, Teshome 2009]. Výraz amharizace s sebou totiž nese jednoznačnou etnickou konotaci, zatímco termín etiopianizace jí postrádá a vyzdvihuje posilování integrity etiopského státu.

Pravdou nicméně zůstává, že ačkoliv imperiální etiopské ústavy garantovaly práva všem občanům země, skutečnost byla značně odlišná, neboť právě znalost amharského jazyka, přijetí amharských kulturních hodnot a příslušnost k etiopské ortodoxní církvi představovaly možnost dosažení kariéry ve státní správě, zatímco ti, kteří je odmítali, zůstávali marginalizováni. Vysoce centralizovaná politika etiopského státu, která se navíc ještě utužila poté, co byla roku 1962 zrušena federace a Eritrea se stala pouze jednou z provincií, narážela v průběhu 60. let na zvyšující se odpor v těch regionech a mezi těmi obyvateli, kteří se cítili nejméně historicky spojeni s Etiopií a na nichž se socio-ekonomická marginalizace nejvíce projevila. Nebylo tedy divu, když propukla povstání v regionu Bale a v Ogadenu, tedy mezi převážně muslimskou populací somálského a oromského původu. Od roku 1962 se navíc rozhořela eritrejská válka za nezávislost, která do značné míry inspirovala další etno-regionální hnutí, zejména v 70. letech.

Revolty v některých regionech, které měly především socio-ekonomické pozadí, značně narušily představy vládnoucích kruhů o jednotě etiopského národa a poodhalily

² Imperial Constitution of 1955. <http://www.angelfire.com/ny/ethiocrown/Constitution.html>

³ Imperial Constitution of 1955. <http://www.angelfire.com/ny/ethiocrown/Constitution.html>

pozdější etnické tenze a růst sebe-uvědomění národů, které se šířilo spolu s marxismem ovlivněnými studentskými a rolnickými hnutími a organizacemi. Neschopnost vlády čelit elementárním problémům sužujícím především venkovskou populaci (hladomor, neúroda, sucho, infrastruktura) spolu s otřesem světových cen ropy vedla v září roku 1974 k pádu režimu, jehož symbolem byl staříčkový císař Haile Selassie, odstraněný vojenskou komisí zvanou Derg [viz např. Van der Beken 2007].

Socialistická revoluce a socialistická ústava

Ačkoliv je režim Dergu považován za silně marxistický, v prvních dnech revoluce vůbec nebylo zřejmé, jakou orientaci bude nová vláda mít. Ideologické jádro revoluce totiž vzešlo ze studentských a rolnických hnutí 60. let, která byla výrazně ovlivněna marxismem a byla to právě tato hnutí, která tlačila na novou vojenskou juntou, aby co nejdříve předala vládu civilistům a přihlásila se k levicové orientaci. Aby si vojenské vedení získalo podporu občanů a umlčelo kritické hlasy, přijalo velmi radikální rétoriku, jež vyústila v prohlášení „etiopského socialismu“ na konci roku 1974 [Van der Beken 2007: 27].

Jak se shoduje většina pozorovatelů [např. Praeg 2006; Van der Beken 2007; Donham 1999; Tareke 2009], politický systém Dergu zůstal z hlediska centralizace a dominance úzké elity nad širokými masami nezměněn, změnila se pouze rétorika a oficiální ideologie včetně zahraničněpolitické orientace. Z pohledu etnických menšin se i přes nesporné úspěchy například alfabetační kampaně nestalo nic zásadního, naopak vzhledem k pozemkové reformě, tuhému socialistickému režimu opřenému o ideály kolektivizace a prohlubujícím se sociálním a etnickým tenzím se kvalita života zejména na venkově obecně zhoršovala. Na straně druhé je třeba chápat příklon k marxismu-leninismu v etiopském podání, podle Donalda Donhama [1999: 131] jako naděje na přechod k modernitě, která byla zkostnatělým císařským režimem Etiopanům upírána. Až do přijetí socialistické ústavy v roce 1987 byl základním dokumentem, propagujícím právo národů na sebeurčení Program národní demokratické revoluce, jehož cílem bylo skutečně zavedení „vědeckého socialismu“ [Keller 2010: 71].

Otázka národnosti a národní identity se stala v éře Dergu široce diskutovaným fenoménem, neboť do té doby bylo zapovězeno vůbec hovořit o etnické pluralitě v zemi či zpochybňovat etiopskou integritu. S vypuknutím eritrejské války za nezávislost a s neschopností Dergu učinit kroky nezbytné k posílení práv menšin se objevila celá řada etno-regionálních hnutí deklarujících touhu bojovat proti režimu porušujícímu svá vlastní ustanovení a principy. Přesto došlo k dílčím úspěchům, mezi něž bezesporu patří propagace některých dalších, do té doby marginalizovaných jazyků, ve kterých od roku 1976 vysílaly etiopské rozhlasové stanice, na což dohlížel speciální útvar pro národnosti začleněný pod ministerstvo vnitra. Oficiálního uznání se dostalo i islámu, neboť do té doby měli muslimové neoficiálně status občanů druhé kategorie [Praeg 2006: 70].

Režim, vycházející z marxismu-leninismu, po vzoru Sovětského svazu založil svoji legitimitu na právu národů na sebeurčení. Ovšem podobně jako v Sovětském svazu měla tato rétorika spíše podobu demagogie, neboť ve skutečnosti činil vojenský režim vše, aby

udržel integritu země za každou cenu a nedovolil sebemenší náznaky odporu. Jakékoliv hnutí, uplatňující nárok na sebeurčení, tak bylo předem odsouzeno jako kontrarevoluční a odporující duchu socialistické republiky [Praeg 2006: 71]. Když byla roku 1984 založena jediná „legitimní“ politická strana Dělnická strana Etiopie (WPE) a ustaven národní parlament (*Shengo*), zbývalo přijmout ústavu, neboť ta zemi od svržení císařského režimu scházela. Roku 1987 tak byla přijata socialistická ústava, která prohlašovala, že Etiopie je unitárním státem, kde jsou si všechny národnosti rovny a jejich rovnost je zaručena „bojem proti šovinismu a omezenému nacionalismu (...) a skrze rovnou participaci v politických, ekonomických, sociálních a kulturních oblastech jakož i realizaci v rámci regionální autonomie [článek 2, in Fiseha 2007: 42]. Ve skutečnosti však převládala spíše demagogie smíšená s cynismem, s nímž vojenská junta potlačovala jakýkoliv náznak odporu. I proto jej například Bertus Praeg [2006: 71] přirovnává k náboženskému fanatismu, který se v tomto případě projevoval propagandistickými slogany jako „jednota nebo smrt“ či „Etiopie na prvním místě“.

Četná etno-regionální hnutí, bojující proti vojenskému režimu, byla inspirována do značné míry marxismem-leninismem, tedy stejnou ideologií, kterou proklamovala vláda, ovšem vycházela z neuskutečněných ekonomických, sociálních a politických potřeb svých regionů a etnik. Základním problémem vlády Dergu byla samozřejmě válka za eritrejskou nezávislost, která sice postrádala jednotu a koordinaci [viz Lyob 1997], ale značně vyčerpávala armádu Etiopie. Nezávislost Eritreje, nebo jen její jakákoliv autonomie byla z principu vyloučena, neboť ohrožovala jednotu Etiopie. I přes veškerý posun v oblasti jazykového rozvoje zůstávala amharština oficiálním jazykem státu, ve kterém se měly odehrávat veškeré státní aktivity [článek 2, in: Van der Beken 2007].

Dlouholeté boje v regionech a neschopnost a zároveň neochota jednotlivých etno-regionálních hnutí dosáhnout nějaké efektivní široké spolupráce jen umocňovala význam etnicity pro budoucí poválečné uspořádání země. Zatímco většina badatelů hovoří v souvislosti se současnou etiopskou vládou a tzv. etnickým federalismem o politizaci etnicity, lze se domnívat, že k její politizaci a ideologickému zneužití došlo již o jednu historickou éru dříve. Již v době pokročilé vlády Haile Selassieho stavěla někdejší studentská hnutí své ideologické zázemí na potřebě sebeurčení národů Etiopie, což bylo v ostrém rozporu s tehdy unifikační politikou establishmentu. Mengistova vláda pak akcelerovala vznik etnoregionálních snah a ambic, které se však změnily v nenaplněné sny a touhy po uznání toho kterého jazyka, kultury, etnické identity ať již v podobě autonomie, nezávislosti či jen rovnoprávnosti uvnitř jednotného státu. Právě specifické a velmi často protichůdné zájmy jednotlivých bojujících frakcí korespondovaly s obavami jednotlivých elit z převahy jednoho etnika nad druhým v budoucím uspořádání země. Etnické zájmy tak byly nadřazeny zájmům celostátním či celonárodním, jakkoliv v době vrcholícího boje proti vojenskému režimu již byla idea etiopského národa spíše idealistickou fikcí.

Federální Etiopie a právo na sebeurčení národů

Radikální změnu v problematice etnické identity a národní celistvosti přinesl pád Men-

gistova režimu a následné vytvoření a přijetí federální ústavy v roce 1994 (sepsání), respektive 1995 (ratifikace). Ještě předtím však etiopská integrita prošla jednou zásadní zkušeností, která, ačkoliv je tento fakt v odborné literatuře dosud opomíjen, respektive nedostatečně akcentován, znamenala pro pozdější etno-regionální hnutí významný impuls směrem k proklamaci jejich secesionistických požadavků. Tou událostí bylo roku 1991 *de facto* vyhlášení nezávislosti Eritreji, posvěcené o dva roky později *de jure*. Nezávislost nového afrického státu Eritrea byla výsledkem tři desetiletí trvajícího boje proti císařskému a později vojenskému režimu v Addis Abebě [Tareke 2009].

V rovině teorie, nechme zatím stranou praktické uplatňování ústavy, přinesla federální ústava skutečně zásadní změny, na něž dříve nebylo možné pomyslet. Ústava se zavazovala k absolutnímu dodržování lidských práv a demokratických svobod (článek 10)⁴, zajišťovala oddělení státu a náboženství a zapovídala státu intervenci v náboženských otázkách a naopak (článek 11). Tato ustanovení do značné míry vycházejí již z předchozí socialistické ústavy z roku 1987. Z našeho hlediska jsou však nejdůležitější články 25 a zejména 39, z nichž první garantuje rovnost všech občanů bez ohledu na sociální původ, pohlaví, jazyk, náboženství, politické či jiné názory. Článek 39 je pak bezesporu možné nazvat nejkontroverznějším. Jeho první paragraf obsahuje formuli, která se stala v pozdějších letech jádrem sporu mezi vykladači ústavy i mezi hnutími, bojujícími za sebeurčení svých národů. V něm se totiž praví, že každý „národ, národnost a lid Etiopie má bezvýhradné právo na sebeurčení včetně práva na odštěpení.“ K upřesnění tohoto bodu dochází v paragrafu 4, kde jsou vyjmenovány podmínky, za nichž může odloučení od Etiopie vejít v platnost:

- a) Když byl požadavek na oddělení posvěcen dvoutřetinovou většinou členů Legislativní rady daného národa, národnosti či lidu;
- b) když federální vláda organizuje referendum, jež se musí konat do tří let od doby, kdy přijala rozhodnutí dané rady ohledně odtržení;
- c) když je požadavek na odtržení podpořen většinou při referendu;
- d) když federální vláda převedla své pravomoci na radu národa, národnosti či lidu, který hlasoval pro odtržení;
- e) když je rozdělení majetku dosaženo v souladu se zákonem.

Pátý paragraf článku 39 zároveň definuje onu matoucí entitu s názvem „národ, národnost či lid“. Tento termín je zde definován jako „skupina lidí, kteří sdílejí vysokou míru společných kulturních či podobných zvyklostí, vzájemnou jazykovou srozumitelnost, víru ve společnou či příbuznou identitu, společnou psychologickou konstituci, a kteří obývají identifikovatelné, převážně souvislé teritorium.“

Není tedy divu, že se etnicita, národní identita, a obecně povaha etnického federalismu staly v posledních letech předmětem značného zájmu vědecké veřejnosti, jakož

⁴ Všechny následující odkazy na články ústavy vycházejí z výtisku Ústavy Federativní demokratické republiky Etiopie, vydané v Addis Abebě v roce 1995. *The Constitution of the Federal Democratic Republic of Ethiopia*. Addis Abeba, 1995.

i součástí veřejného diskursu. Zároveň se však etnická identita i na základě ústavy začala vykládat z pozice primordialismu, což do značné míry souvisí s obecným trendem převládajícím v řadě afrických zemí, kde je etnicita brána jako „přírodní druh“ a jednotlivým národům či etnickým skupinám je přisuzován určitý psychologický profil. Jak například dokládá Ismagilova [2000: 207], stereotypy nadále převládají mezi jednotlivými etniky nejen Etiopie, ale i Nigérie, která se vyznačuje podobně pestrá etno-jazykovou skladbou. V Etiopii lidé tradičně vnímají rozdíly mezi Amhary na straně jedné, ostatními semitskými národy, a kúšitskými národy na straně druhé. Ostatně samotná nejednoznačnost při použití termínů „národ“, „etnikum“, „národnost“, „lid“, naznačuje problematičnost vymezení vztahu mezi jednotlivými společnostmi v Etiopii, která provází její moderní dějiny přinejmenším v posledních sedmdesáti letech.

Etiopská ústava, která považovala z hlediska etnicity teritoriální princip za určující, vytvořila devět federálních států, z nichž šest bylo míněno jako etnicky homogenních (Tigray, Afar, Amhara, Oromia, Somalia a Harari), zatímco dva (Benishangul/Gumuz a Region Jižních národů, národností a lidu) výrazně heterogenní (článek 47). Samotná představa etnicky homogenního státu však nejenže vychází z primordialistických představ, ale zároveň zcela neodpovídá charakteru a vnitřnímu uspořádání Etiopie, v níž není žádný region etnicky homogenní. Problém etiopské ústavy z roku 1994 tak tkví v tom, že považuje etnicitu za základní identitu jedince i skupiny, aniž by brala v úvahu i jiné proměnné. Etnicita se tak stala zejména v mnoha konfliktních situacích na lokální úrovni silně zpolitizovanou a „přivlastněnou“ identitou, mající značný mobilizační potenciál. Jak se domnívají někteří badatelé [např. Abbink 1997; Keller, Omwami 2007], v současné Etiopii se diskurs týkající se etnicity zcela politizoval a vytvořil do té doby neexistující entity.

Jak navíc ukázal Van der Beken (2008), otázka etnických minorit se značně liší i uvnitř Etiopie, neboť jednotlivé federální státy se jí dále zabývají v rámci svých vlastních ústav. Van der Beken srovnával ústavy státu Amhara a Oromia a dospěl k závěru, že zatímco amharská ústava věnuje pozornost etnickým minoritám na území státu Amhara, oromská ústava odkazuje pouze na „oromský národ“. V amharské ústavě se setkáme s tezí, že suverénní moc je vykonávána různými národy, v Oromii pouze oromským národem (Van der Beken 2008: 135-136). Z toho je patrné, že i řada regionálních vlád přijala vládní rétoriku teritoriálního principu etnické identity nerespektujícího diferenciaci jednotlivých federálních států, čímž se minority v některých státech ocitají v pozici občanů druhé kategorie. Nemluvě o městech, jejichž charakter je bytostně multi-etnický (typickým příkladem může být Shashemane).

Závěr

V souvislosti s vývojem a změnami v oblasti ústavního práva a zákonů země i v oblasti uvolňování práv etnických menšin došlo k prudkému rozvoji „alternativních“ výkladů etiopských dějin, kterým někteří kritici vyčítali přílišné zaměření se na „amharskou perspektivu“, čímž můžeme rozumět tzv. velkou historii psanou z pohledu vládnoucích center, králů, etiopské ortodoxní církve atd., zatímco tzv. etiopská periferie byla dlouhodobě

zanedbávaným teritoriem [viz Marcus 2002; Zewde 2001]. Tento souboj o výklad etiopských dějin má samozřejmě své politické a ekonomické pozadí, neboť zejména pokud jde o region Oromia, ten patří mezi historicky nejvíce postižené a zároveň nejbohatší, co se týče půdy, zemědělských produktů a exportních artiklů. Není tedy divu, že secesionistické tendence založené a legitimizované historickým útlakem Oromů ze strany „Habešanů“ jsou dnes vnímány v rovině etnické, v přísně primordialistickém duchu [Dagafa 2008].

Tím se dostáváme k problematice vývoje nacionalismu či nacionalismů v Etiopii. Zatímco v éře pozdní císařské vlády měl nacionalismus v Etiopii charakter celonárodní, ovlivněný rozpuštěm eritrejské války za nezávislost, spolu s pádem režimu a nástupem vojenské junty můžeme vysledovat diferenciaci nacionalismů, vycházejících z ideologie studentských hnutí 60. let, která ale ještě neměla tak viditelně etnické pozadí, ale spíše akcentovala potřebu sociální rovnosti a zrušení privilegií vládnoucí aristokracie. V 70. a 80. letech se v souvislosti s intenzifikací eritrejské války a vznikem mnoha vnitřních osvobozeneckých front etno-regionálního původu nacionalistická otázka posunula do fáze etnického nacionalismu jako důsledek nenaplněných představ revolučních elit a zklamání z pokračování mocenských struktur založených na útlaku, marginalizaci a vládě úzké elity ovládající veškerou politickou a ekonomickou moc v zemi na úkor většiny obyvatelstva.

Současná podoba etnického federalismu nabízí pro nacionalistická hnutí nebyvalé možnosti, navíc opřené o existenci ústavy a jejího článku 39, garantujícího možnost odloučení od etiopského státu. Nacionalistický boj tak přešel do své třetí fáze, kdy můžeme sledovat na straně jedné usilovnou snahu etiopské vlády, reprezentované premiérem Melesem Zenawim, vymezovat jednotu etiopského národa vůči eritrejskému nebezpečí, čímž posiluje ze svého hlediska svoji legitimitu. Zadruhé můžeme registrovat neuhasínající snahu etno-regionálních opozičních stran v Etiopii přistupujících k problematice etnické diverzity ze svého vlastního hlediska, zpravidla sledující kulturu politického dialogu překračujícího etnické linie v primordialistickém a vládou podporovaném smyslu. Zatřetí je zřejmé, že dlouholetý boj některých etno-regionálních stran a hnutí za sebeurčení přerostl především v případě některých organizací v diaspoře v úsilí vyhlásit samostatnost svých původních domovských regionů. To se týká zejména státu Oromia, neboť oromská diaspora především v USA a západní Evropě disponuje značnými prostředky, aby mohla nejen podporovat případné přímé akce namířené proti současné vládě (to se dříve týkalo zejména Oromské osvobozené fronty – OLF), ale také vytvářet intelektuální základnu nutnou k legitimizaci svých cílů.

Důvodem je bezesporu fakt, že současná etiopská vláda uplatňuje politiku založenou na mocenské struktuře vycházející z ryze etnických základů, což lze dokumentovat na příkladu armády, kde většinu generálů a vysokých důstojníků představují stranické kádry TPLF, pocházející z regionu Tigraj.⁵ Nebo jak uvádí Edmond Keller [2010: 83], současný etnický federalismus je spíše určitou hybridní formou centralizovaného federalismu či dokonce unitárního státu, značně připomínajícího socialistický režim Dergu.

Je zřejmé, že tento několikofázový vývoj etiopského nacionalismu se odrazil i v po-

⁵ Interview s etiopským novinářem, 4. září 2009, Addis Abeba.

jetí etiopských dějin mezi sociálně-vědní komunitou, kde můžeme vysledovat podobný vývoj, odpovídající socio-politickému dění v Etiopii. Zatímco v 50.-70. letech se většina autorů orientovala na dějiny Etiopie z pohledu vládnoucí amharské politické elity, od 70. let sílí tendence k diferenciaci perspektiv, což souviselo se vznikem etno-regionálních hnutí a stran hájících zájmy svých daných komunit. Od konce 80. let se pak nejvýrazněji prosazuje oromská diaspora [Melbaa 1988; Hassen 1990; Bulcha 2002; Hameso, Hassen 2006; Jalata 2007; Gebissa 2009].

V rámci rozvoje oromských studií se již zdála Levinova teze o třífázovém vývoji etiopské společnosti (amharská teze, oromská antiteze a etiopská syntéza) neaktuální a neodpovídající požadavkům té části oromské elity volající po odloučení orgie od Etiopie s poukazem na staletí trvající ponižování a zotročení jinak demokratického oromského lidu despotickými Amhary. Ačkoliv většina zde uvedených děl [Melbaa 1988; Hassen 1990; Bulcha 2002; Hameso, Hassen 2006; Jalata 2007; Gebissa 2009] právem poukazuje na nerovnoměrný vývoj v oblastech mimo etiopské centrum, tedy na tzv. periferii a dává etiopskou politiku konce 19. století ve vztahu k etnickým menšinám do souvislosti s evropským kolonialismem, nelze se ubránit dojmu, že přistupuje k problematice etnicity podobným způsobem, jako tolik kritizované etiopské vlády od Haile Selassieho, přes režim Dergu až po současnou vládu Melese Zenawiho.

Někteří badatelé v této souvislosti hovoří o fenoménu transnacionalismu, který je spojen s diasporou, neboť transnacionalismus se netýká každodenního života v dané zemi, ale spíše „kapitálu, idejí, a představ překračující hranice států“ [Bernal 2004: 4]. V současné éře globalizace tak zejména díky internetu dochází k rozvoji idejí a myšlenek, vytvářejících například z oromského národa jakousi mýtickou, symbolickou entitu, tedy jakousi idealizovanou „imagined community“, zatímco etiopský stát bez ohledu na politický establishment je označován jako bytostně protioromský. Při bližším výzkumu však dojdeme k závěru, že představy elit v diaspoře a nacionalistických hnutí v dané zemi, v tomto případě v Etiopii, nejsou zdaleka kompatibilní, spíše se mnohdy výrazně rozcházejí.

LITERATURA

Imperial Constitution of 1955. <<http://www.angelfire.com/ny/ethiocrown/Constitution.html>>

The Constitution of the Federal Democratic Republic of Ethiopia. Addis Ababa, 1995.

ABBINK, J. (1997). Ethnicity and Constitutionalism in Contemporary Ethiopia. *Journal of African Law*. Vol. 41, s. 159-174.

ABIR, M. (1968). *The Era of the Princes: the Challenge of Islam and the Re-unification of the Christian empire, 1769-1855*. London: Longmans.

- BERNAL, V. (2004). Eritrea Goes Global: Reflections on Nationalism in a Transnational Era. *Cultural Anthropology*. Vol. 19, No. 1, s. 3-25.
- BULCHA, M. (2002). *The Making of the Oromo diaspora. A Historical Sociology of Forced Migration*. Minneapolis: Kirk House Publishers.
- DAGAFA, A. (2008). *The Scope of Rights of Minorities under the Constitution of the Federal Democratic Republic of Ethiopia*. Addis Ababa: Addis Ababa University.
- DIRAR, U. Ch. (2000). The Issue of Nationalities in Eritrean and Ethiopian Constitutions: a Historical Perspectives. In: PIERGIGLI, V.; TADDIA, I. (eds.). *International Conference on African Constitutions*. Torino: G. Giappichelli Editore, s. 221-246.
- DONHAM, D. L. (1999). *Marxist Modern. An Ethnographic History of the Ethiopian Revolution*. Berkeley: University of California Press.
- FISEHA, A. (2007). *Federalism and the Accommodation of Diversity in Ethiopia. A Comparative Study*. Nijmegen: Wolf Legal Publishers.
- GEBISSA, E. ed., (2009). *Contested Terrain. Essays on Oromo Studies, Ethiopianist Discourse, and Politically Engaged Scholarship*. Trenton: Red Sea Press.
- HAMESO, S.; HASSEN, M. (eds.) (2006). *Arrested Development in Ethiopia. Essays on Underdevelopment, Democracy and Self-Determination*. Trenton: Red Sea Press.
- HASSEN, M. (1990). *The Oromo of Ethiopia: a history 1570-1860*. Cambridge: Cambridge University Press.
- JALATA, A. (2007). *Oromumma. Oromo Culture, Identity and Nationalism*. Atlanta: Oromia Publishing Company.
- JEMBERE, A. (2000). *An Introduction to the Legal History of Ethiopia 1434-1974*. Münster: LIT Verlag.
- ISMAGILOVA, R. (2000). Ethnicity in Africa and the Principles of Solving Ethnic Problems in the Constitutions. In: PIERGIGLI, V.; TADDIA, I. (eds.): *International Conference on African Constitutions*. Torino: G. Giappichelli Editore, s. 203-219.
- IYOB, R. 1997. *The Eritrean Struggle for Independence. Domination, resistance, nationalism 1941-1993*. Cambridge: Cambridge University Press.
- KELLER, E. J.; OMWAMI, E. M. (2007). Federalism, Citizenship and National Identity in Ethiopia. *The International Journal of African Studies*. Vol. 6, No. 1, s. 3-36.
- KELLER, E. J. (2010). Constitutionalism, Citizenship and Political Transitions in Ethiopia: Historic and Contemporary Processes. In: DENG, Francis M. (ed.): *Self-Determination and National Unity. A Challenge for Africa*. Trenton: Africa World Press, s. 57-90.
- LEVINE, D. (1974). *Greater Ethiopia. The Evolution of the Multi-Ethnic Society*. Chicago: The University of Chicago Press.
- MARCUS, H. G. (2002). *A History of Ethiopia*. Berkeley: University of California Press.
- MELBAA, G. (1988). *Oromia. An Introduction*. Khartoum (Unknown Binding).
- NUGENT, P. (2004). *Africa since Independence*. New York: Palgrave Macmillan.
- PRAEG, B. (2006). *Ethiopia and Political Renaissance in Africa*. New York: Nova Science Publishers.
- TAREKE, G. (2009). *The Ethiopian Revolution. War in the Horn of Africa*. New Haven and London: Yale University Press.

- Van der BEKEN, C. (2007). Ethiopia: From a Centralized Monarchy to a Federal Republic. *Afrika Focus*. Vol 20, No. 1-2, s. 13-48.
- Van der BEKEN, C. (2008). Ethiopia: Constitutional Protection of Ethnic Minorities at the Regional Level. In: BREMS, Eva; Van der BEKEN, Christophe (eds.): *Federalism and the Protection of Human Rights in Ethiopia*. Berlin: LIT Verlag, s. 126-160.
- ZÁHORŤÍK, J.; TESHOME, W. (2009). Debating Language Policy in Ethiopia. *Asian and African Studies*. Vol 18, No. 1, s. 80-102.
- ZEWDE, B. (2001). *A History of Modern Ethiopia, 1855-1991*. Oxford: James Currey.